

Käimas on haridusreform. Keerulisemalt öeldes: harimise objekti kujundamise ümberkujundamine. Minu meelest peaks selleks, et reform kujuneks edukaks, olema ümberkujundajate peades eelnevalt mingi ligikaudne ettekujutus — mudel — objektist endast: milline on laps, kes siseneb kooli, ja millisena tahab kool näha teda täiskasvanuna ning mida ta kujutab endast vahepeal, ajal, kus kool teda otsest mõjutab. See on õieti inimese mudel.

TUNDEKASVATUS

Sajandeid on kool oma tööd teinud kiriku abiga: kool pidi andma teadmised, oskuse õppida ja loogiliselt mõelda; kirik pidi harima ja kujundama hinge. Ammu on meil kool kirikust lahutatud, kiriku ja autoritaarse isa-jumala prestiiž on langenud sügavamast sügavamale, aga mulle näib, et ühes sellega on jäetud hooletusse üks pool inimesest. Kool püüab anda endiselt teadmisi, nii palju, kui aga inimesele sisse mahuks; emotsioonide mõjutamiseks, tunde kasvatus pole aega ega ruumi.

Igaüks, kes on viimastel aastakümnetel ise koolis käinud või kes praegu jälgib oma laste õpikuid ja õpetust, märkab, kui vähe pühendatakse seal aega ja ruumi ilule, harmooniale, eetikale, esteetikale, ligimesearmastusele, elu mõttele. Elu mõtet püütakse seostada ühiskonna teenimisega, helge tuleviku rajamisega, enese ohverdamisega ühiskonna heaks, patriotismiga jne. Praeguses ühiskonnas, kus uutmisest hoolimata ikka veel lakkavad bürokraatia, korruptsioon, kuritegevus, narkomaania jm. enesehävitamisviisid, on aga väga raske noortele nende ilusa sõnade mõttekust motiveerida... Keskkonnakaitse on tänapäeval jõudnud sinna maale, et «ligimese» hulka tuleks arvata kogu elus loodus, et kõik olendid on omavahel seotud, üksteisele mingil moel kasulikud, üksteist täiendavad; inimese soovust on tänapäeval jõudnud sinnamaale, et tõrjub teist inimestki ligimeseks pidamast. On üles kasvanud inimloomade põlvkond, kes küsib: miks me peaksime oma lapsed headeks ja osavõtlikeks kasvatama — kurjal ja ükskõikseks on elu lihtsam. Ja säärase küsimus on ju üsna loomulik (looduslik).

Säärase arvamuse kujundab loodusest kaasaantud lapsevanema (ükskõik, kas looma või inimlapse-vanema) ülesanne kasvatada oma laps terveks elujõuliseks täiskasvanuks, mitte vanaks, mitte vigaseks.

Tavaline, normaalne vanem suudab kujutleda oma last kõige enam keskikka, võimete tipule jõudnuna, sealt edasine pole talle enam tähtis. Muidugi võib 90-aastane ema oma 70-selt surnud last taga nutta, aga 5-aastase lapse ema ei muretse minu tähelepanekuid mõõda küll kunagi selle pärast, mis haigusesse või kui raskelt sureb tema laps 70-aastaselt... Tavaline, enam-vähem terve lapse vanem ei muretse ka selle pärast, kuidas tema laps hakkaks elama vigasena. Ta ei võigi selle pärast ette muretseda — nii riikuks ta enda ja oma lapse närvid.

Aga kool peaks selle pärast muretsema, sest kool on ühiskonna kasvataja ja ühiskonna hulk kuuluvad paratamatult raugad ning vigased, mitte ainult füüsiliselt, vaid ka vaimsetl vigased. Ühiskonna elujõud sõltub sellest, kui palju ja kui rahumeelselt iga üksik suudab kannatada surma, haigusi, üksildust, õnnetusi, kui kõrgel on iga üksiku kannatuspiir, millest edasi ta muutub (enese-) hävitajaks.

Tänapäeva kool jagab vaimlikku vaatekohta ja püüab inimesele anda teadmised ning oskused nn. aktiivseks eluks. Ta ei õpeta aga suhtumist surmasse ja õnnetusse. Laps õpib jäljendades ja inimese on ühiskondlik olend. Kui kool ega vanemad ei räägi surmast, üksildusest, õnnetusest, püüab ka laps nende ees silmi sulgeda, veenab end, et tema on see õnnelik erand, kellele peab jaguma vaid mõnu ja rõõmu. Säärase silmade kinnipigistamine on tegelikult varjatud hirm, paanika, ning võib tihti välja lüüa ükskõiksuse või koguni julmuse kaudu.

Vanasti vahendas surma ja õnnetust kirik. Vaevast et praegu peaks sundima inimest uskuma jumalasse, mida ta ei näe ja mille olemasolu tõestada ei saa. Oleks aga ehk muudmoodi võimalik harjutada inimest nende kahe sisse vaatama, ilma et see eluist võtaks või närvihaigeks teeks. Võib-olla aitaks, kui harjutada teda tasapisi teadusliku maailmavaatega?

Kui praegu küsida tavaliselt keskkoolilõpetanult, mis see teaduslik maailmavaade on, vastab ta umbes nii: see on veendumus, et teadusega saab kõik ära seletada. Nii asendub jumal-isa teadus-isa. Teadus on kõikvõimas, oota vaid ja ta teeb kõik sulle puidiks. Tõsiteadust ei saaks säärase vulgaarmaterialistliku maailmavaatega vist küll teha — see võtaks huvi maailma vastu, labastaks ta. Võib-olla selles just teaduse võlu ongi, et tema abil saab seletada maailma lõpmatuseni ja mitte kunagi täielikult: saab kujutleda aja voolu aeglustumist, katkemist või koguni vastupidiseks muutumist — teatud tingimustes; saab kujutleda ruumi mitmekümnemõõtmelisena... Teadusliku töö suhtelisuse üle kutsutakse mõtlema vaid üliõpilast — lühikeses dialektilises materialismi kursuses, aga tavalise, keskmise õpilase (inimese) ees teadus nagu häbeneks sõnu «ma ei tea» — selle asemel tundub olevat soliidsem öelda «seda pole olemas, sest seda pole tõestatud», ning teadusliku maailmavaate asemel püütakse õpilases sisendada käesolevat hetket (hea, kui käesolevatki, enamasti aga mõõdaniku) kehtivat, faktidega tõestatud maailmapilti. Inimene, kes autoriteete ei salii, võib säärase esituse kaudu teadust hoopis eitama hakata.

Kas oleks tavalisel keskmisel inimesel säärasest ilmapaateist — maailma ebakindluse, seletamatuse, salapärasuse tunnetamisest või selle aiamisestki — kasu? Ma arvan küll. Esiteks seepärast, et tavaline ja keskmine on inimese ikka vaid näiliselt — statistika seisukohalt vaadatuna. Varem või hiljem lakab iga inimese vähemalt korraldusi elamast enda meelest tavalist keskmiselt õnnelikku elu ning asub tolele erakordsele teekonnale, kus tal pole toetuda millelegi ega kellelegi. Siis peaks ju olema hea, kui ta sellele maailma ebakindlusele varem vähemalt mõelnudki on.

Teiseks seepärast, et elutingimused meie konkreetses maailmas — maakeral — muutuvad üha ebakindlamaks, küsitavamaks, maakera ise üha tihedemaks inimkonna teadmiste ja võimsusega võrreldes. Selleks, et inimkonnaleevant võiks säärasel tihedusel hapral kerakesel üldse püsida, peaks just tavalisel keskmisel inimesel — kellest ju inimkond peamiselt koosneb — olema ettekujutus elu õrnusest, küsitavusest ja enese vastutusest.

Ning kolmandaks seepärast, et iga normaalne olend on huvitatud enda ja oma elukeskkonna kohta võimalikult

täieliku ja tõese info saamisest.

Infoks võib nimetada neid teadmisi, mida olend valitseda suudab. Teadmised, mida ta sugugi ei mõista, ei ole info. Sellepärast siis peab info olema eakohane. Eakohasus tähendab seda, et inimese muutub hällist hauani, nii vaimse, emotsionaalselt kui ka füüsiliselt, seetõttu võtab ta ka erinevatel hetkil vastu erinevat info...

Nüüd peaks vaatama, milline on «algmaterjal», mida kool peab «töötlema» asuma. Enamik meie lapsi tuleb kooli lasteaiast. Tihti arvatakse, et meie hügelrühmadega lasteaiad vormivad karjainimesi. Mina mõtlen, et see ei pruugi just nii olla: meie lasteaialapsed on nõnda palju kodus haiged, et neil jääb küllalt aega üksi voodis igavleda ja oma mõtetega mängida. Hullem ehk

MARI SAAL INIMESE HARIMISEST

on see, et nad peavad elama kahes järsult vastandlikus rollis: kodus üksilduses (tihti pole neil ühtki õde-venda) ja lasteaias suure karja omasuguste hulgas, kus on kaks võimalust — kas end jõuga maksma panna või hoiduda targu omaette. Võib arvata, et säärasel tingimused on soodsad kujundama hoopis individualisti, kes pealt-näha ja käsu korras oskab täita ühiselu reegleid, sisemuses jääb aga kaaslaste suhtes osavõtmatuks. Lisaks on säärane järsk rollide vaheldumine ja sagedased haigused teinud lapse närviliseks, läbematuks, vähendanud keskendumisvõimet.

Kool ei saa halba algmaterjali pretensioonidega tagasi saata. Tema peab igast materjalist püüdma vormida erksat, tasakaalukat, osavõtlit, arenemisvõimelist ühiskonnaliiget... Meie õpikuid vaadates tundub mulle, nagu suhtuks kool algklasside õpilasesse kui igati lollikesse. Ometi pole see ju päriselt nii. Loogilise mõlemise võimel alustab 7-aastane küll päris alguses, niisamuti keskendumisvõime jms. võimete poolest, mida hindab nüüdisaegne täiskasvanute maailm. Seevastu on lastepühholoogid minu mäletamist mööda öelnud, et just 7-aastaselt asub inimese emotsionaalse vastuvõtlikkuse tipul. Selles vanuses keerlevad tema mõtted tihti surma, armastuse, jumala, reetlikkuse, tapmise ja enesetapu ümber. Mis sest, et keeleliselt ei osata seda kõike veel väljendada, aga kui lapsed tundide kaupa konutavad omaette või nutavad, oskamatat öelda, mispärast, või piinavad loomi või endist nõrgemaid, otsib see kõik nendest väljapääsu. Seevastu aabitsas ja lugemikus on valdavalt lood, mis oma vaimse taseme poolest sobivad lasteaias nooremale astmele. Nagu arvatakse, et kui laps ei oska veel lugeda, ei oska ta ka tunda ning mõelda.

Kuue-, seitsme-, kaheksa-aastased on eriti hästi emotsionaalselt mõjutatavad veel seepärast, et nad on avatud, usaldavad, nad ei häbene (vähemalt iseenese ees) oma tundeid. Seepärast oleks koolil selles vanuses viimane aeg püüda lasteaias ja kodus kasvatusel vigu leevendada. Kas neid päris parandada saab, aga pigem ikka leevendada kui süvendada. Nii, et kui üldse rääkida süsteemist 5+5+2, oleks see vist küll õigem pea peale pöörata ning esimesed kaks aastat pühendada intellektuaalse harimise ettevalmistustele.

Praegu käib paaniline lugemaõpetamine. Alustatakse juba 5–6 aastastel, ometi veeritakse veel kolmandas klassis. Just nii, nagu meil 70 aastat elektrifitseeritakse rahvamajandust, ja seni pole veel elektrit, mis tagaks tänapäeva arvutite häireteta töö või koguni häireteta

lehmälüpsi. Unustatakse, et lugemine on inimesele vaid vahend ja ka laps on inimene — ta ei hakka õigesti lugema enne, kui tal tekib loetava vastu huvi.

Nii oleks hädavajalik esimesed kaks kooliaastat pühendada tänapäeva maailmast tervikliku pildi andmisele emotsionaalsel pinnal ning maailma vastu huvi äratamisele — st. peaks esituma pilt, mis kutsuks uurima ja küsimusi esitama, sest huvita ei saa õppimine olla edukas.

Nälg, haigused, surm, vanadus, sõda, saastumine — kui lapsena ei ole need hädad hinge puudutanud, võivad nad ka täiskasvanuna jääda paljasteks sõnadeks, mida on mugavam kõrvust mööda lasta. Ma ei arva muidugi, et nende osa peaks kooliõpetuses kuigi suur olema, aga kui lapsel kujuneb arusaam, et koolis ei tohigi olla ruumi kurbusele, jääb

kool talle kõledaks, ning kui ühiskonda ja elu kujutatakse vaid õitsva, terve, rõõmsa külje pealt, jääb ka täiskasvanuna tegelikult oma hädadega talle võõraks; või vastupidisel juhul — kui ta ise neid hädasid märkab, osutub kool valelikuks.

Mitmed tundlikud lapsed jõuavad nende raskete küsimuste juurde iseseisvalt, juhusliku lugemuse, TV-saadete vms. kaudu. Neil võib sellest juhuslikust teabest kujuneda nii jube pilt, et nad elada ega suureks saada ei tahagi. Neile lastele oleks palju abi, kui õpikud suudaksid säärasel probleemil esitada terviklikult. Lapsed on idealistid. Neile pole mitte see niivõrd tähtis, kas väljapääs ühest või teisest raskest olukorrast on tõenäoline, vaid see, et kui tahes tiluke väljapääsu (lahenduse) võimalus oleks olemas.

Üeldakse, et kui inimese näeb liiga palju julmust, vägivallat, kannatust, muutub ta selle suhtes tuimaks. Üeldakse, et seepärast sõda muudabki inimesed tuimaks, julmaks, hoolimatuks. Ma arvan, et see pole ainus põhjus, et veel üks asi, mis inimest nürstab, on sõja viletsus. See on midagi muud kui vaesus. Vaesl on lootus ja siht — ta võib lootat, et vähemalt ta lapsed võivad saada parema järje peale, kui nad vaid püüavad ja usinalt töötavad. Viletsus on see, kui pole enam lootust. Sõja-ajale on tüüpiline, et igapäeva-elust kaob ilu, otstarbekus, kvaliteet. Eluks vajalikke asju pole saada ja need, mis saada, on oskamatu, ilumeelne, mõne asjatundmatu poolt põlveotsas asealaks valmis pusitud. Kui sõja-ajamajandus toimib aastakümneid, jõuab kujuneda ühiskond, kes kannab sõja-ajamajanduse. Et igapäevane tarbe- ja tööriist ning oime üldiselt on kaotanud ilu, otstarbekuse, kvaliteedi, muutub ilu iseendast elitaarseks. Seda pärandab oma lastele edasi ahas esteetide ring, keda jõhkraks ja tuimaks muutunud ühiskond «ilutsemise» pärast halvustab.

Ikka veel püütakse tõlgendada loosungit «kunst kuulugu rahvale» nõnda, et kunstnik, kirjanik, helilooja peab oma pildi või loo igale vaimsele tasemele arusaadavaks nämmutama. Minu meelest on selle loosungiga tahetud algselt öelda vaid seda, et igale inimesele peab olema antud võimalus harida end kunsti mõistmisega. Sest vastupidine — kunsti madaldamine, labastamine, «allatoomine» — tähendaks ühtlasi selle hävitamist.

Elada võib labastatud elu üsna rahulolevalt, aiamata, millest oled ilma jäänud, ent labaselt surra ei saa. Saab ainult vähem või rohkem hirmunult, paanikas, abitud... Ja nõnda osutub surmas ning õnnetuses tihti tugevaks just

näiliselt abitu, igapäevases saamat, pealtnäha eluvõõras, ebaasjalik inimene — kunstnik või teadlane, kes on oma loomingu kaudu püüdnud olemise sügavusse vaadata, või kaua põdenud laps või invaliid, kes on seda oma haiguse tõttu pidanud tegema...

Eespool kasutasin väljendit «kunsti mõistmine». Kasutasin, sest olen harjunud nii väljenduma. Tegelikult ei ole sõna «mõistmine» hea — on segane, sest teda ennast võib mõista kaksipidi. Minule tähendab see säärasel kontekstis — elu või kunsti kohta kasutatuna — mõista püüdumist, arusaavat suhtumist. Aga säärane väljendus võib luua ka illusiooni, et tingimata tuleb püüda mõista kõike täielikult ega tohi olla midagi arusaamatut. Nõnda nagu on lõpmatu ja salapärase maailma meie ümber, nii jääb ka tõeline kunstiteos, mis teda peegeldab, ikka mingil määral mõistetamatuks, salapäraseks, mitmeti tõlgendatavaks. Täiesti mõista võib vaid seda, et ta on imetusväärne. Ülekohtune on inimeselt ära võtta salapärasuse, tunnetamatuse aimamise võime. Ja nimelt äravõtmiseks tuleb seda nimetada, sest algselt on imetus, aukartus ja uudishimu igas inimeses olemas. Vähemalt mina ei ole küll oma elus näinud tuima ja ükskõikset imikut või väikelast (võib-olla on neid olemas päris debiilsete hulgas).

Kuidas käib see «äravõtmine» koolis ja õpetamise kaudu? Ikka nii, et pakutakse lapsele valmis pilti, proovimata äratada või elus hoida uudishimu. Ma olen püüdnud jäljida emakeele lugemikku ja looduseõpikut I–III klassini — ehk liiga pealiskaudselt? — aga ei ole neis kordagi tabanud väljendeid «ei teata», «ei osata veel seletada», «pole veel selge, miks...» — teadmatus nagu ei tohikski tunnistada. Surma puutub laps kokku alles III klassis — ühes väikeses lugemikuloos õlikatust ja looduseõpetuse raamatut viimasel lehel küll ühes lauses. Inimest käsitletakse väga põhjalikult, ometi puudulikult — keskealise, keskkoolise olendina, kes nagu ei sünniks ega õpiks käima ega rääkima ega raugatseda, ei mainita tema eluea ligikaudset pikkust, surma paratamatust ega seda, et hoolimata tollest siimanähtavusest, paratamatusest on vananemise ja surma põhjus siiski veel segane.

Kui looduseõpetus oleks esitatud mitte nii äraseletavana, ilmeksimatuna, ei torkaks ehk nõnda silma k2 kiilud, mis esitatavast pildist on välja kukkunud. Praegu tundub näiteks keskkonnakaitse suhtes lausa kurikahjulik, et väidetaks mulluses II klassi õpikus küll kõike elusat hingavat ja hapnikku kulutavat, aga unustatakse öelda, et rohelised taimed ise hapnikku loovad ja et tänu sellele meie elu on üldse võimalik. Või et kästakse pähe õppida aiakahjureid ja umbrohtusid — jaotatakse taimed ning loomad kahjulikeks ja kasulikeks, mainimata, et kahjulikud ning kasulikud on need vaid inimese seisukohalt ning et aja jooksul, tingimuste muutudes võivad need seisukohad muutuda.

Kunstiõpetuses alustatakse pildi selgestegemist juba lasteaias. Õpetatakse, kuidas tuleb joonistada maja, päikest, lumememmet... Nõnda oskavad lasteajastusest võistlusi vaadates emad öelda — ahaa, see laps käib nii mitmendas lasteaiarühmas, sest ta joonistab just sedamoodi pilti. Ometi on just lasteaias ja algklassilaps eriti vastuvõtlik värvuse, harmoonia, ilu seaduspärasuste õpetamisele. Tema ei küsi veel eelarvamusega «mida see pilt kujutab?», vaid suudab jäljendada joonte, kujundite, värvipindade asetumist pildil. Muidugi on meil raske — ei ole 48 tooni viltpliiatsite komplekte, odavaid hea kunsti reproduktioonide albumeid, isegi mitte kunstimuseumi. Aga midagi on siiski võimalik leida: värvilisi puulehti; klaasi, millega murda liitvalgus vikerkaareks; pilvi, mis etteaimamatult oma kuju muudavad; oma rikast rahvakunsti, mis peegeldab geomeetriliste kujundite harmooniat...

Inimese standardiseerimise ja normeerimise tegelel usinalt, kuigi edutult kooli kehahilise kasvatusel kursust. On ranged normid, kui palju peab õpilane jaksama joosta, hüppata,

«lõuga tõmmata»... Ometi oskab nende normide alt küpsustunnistuse juurde läbi pugeda suur hulk kohmakaid ülevõi alakaalulisi õpilasi. Nad ei ole põrmugi huvitatud VTK-normide täitmisest. Esiteks nad näevad, et elu saab väga hästi ära elada ka ilma nende normideta; teiseks on neil piinlik püüda neid norme täita. Nad tunnevad end naeruväärsetena osavatega võidu pingutamasa. Kui neilt uurida, mida nad tahaksid, siis selgub, et nad tahaksid õppida ennast valitsema. Tegema hingamis-, kontsentratsiooniharjutusi, sääraseid harjutusi, mida saaks teha vaikselt, omaette, oma toas, nii et paneelmaja ei väriseks.

Vist küll igal inimesel on vähemalt üks lühike ajajärk kusagil murdeas, kus ta tunneb end sisimas jumalikuna, veatuna. Ja näeb suurt vastuolu selle sisemise ideaalse ning välimise kohmakuse, saamatuse, rumaluse vahel. Ta tahaks oma välimist arendada harmooniliseks ning täiuslikuks ja satub vastamisi killustatud kooliprogrammiga — üks aine sõdib siin teisega aja ja ruumi pärast ning üksteisest seisavad nad kõik eraldi: lugemine laulmisest, kunstiõpetus loodusõpetusest... Selle asemel oleks loomulik, et emakeele ja laulmise õpetus püüaksid koos arendada kaunist kõnet ja nendega ühineks kehaline kasvatus, õpetamaks enesevalitsemist, tähelepanu koondamist, sujuvat liikumist. Üsna edukalt peaks saama ju seostada ka matemaatikat kunstiõpetusega, andes niiviisi esimesele elu ja ilu ning õpetades teises nägema rohkemat kui vaid piltjutustust...

Kokkuvõtte asemel veel veidi harimisvahendist: on mõned üksikud ained, milles saab kuidagi hakkama ilma õpikuta (kehaline kasvatus, kunstiõpetus), kuiqi ka seal ei teeks huvitav õpik kahju. Põhiliseks harimisvahendiks jääb õpik siiski, olgu ta vormistatud raamatuna või mõnel muul kujul. Võib leida üksikuid õpetajaid või lastevanemaid, kes on õpikust paremad, või üksikuid lapsi, kes õpikut ei vaja — need kõik jäävad harvaks erandiks. Seepärast saab harimist reformida ikka vaid õpiku reformimise kaudu. Ei usu selle reformi edukusse, kui põhjalikult ei muudeta õpikuid — sääraseks, et nad annaksid igas vanuseastmes õpilasele temast endast ja maailmast hädavajalikku, eakohast infot. Ei usu, et õpikud saaksid tulla head, kui nende ümbertegemises ei osale psühholoogid, lastepsühholoogid, sotsioloogid, ökoloogid, kunstnikud ja kõikvõimalik muu rahvas, kes oskaks aineõpikut näha harimise üldise eesmärgi seisukohalt. Nõnda oleks küll vist hea, kui õpikute makette võimalikult avalikustataks, et nende kohta saaks märkusi teha võimalikult laiem hulk inimesi. Iseasi, kas koostajad peavad neid märkusi arvestama, aga tähtis oleks, et neil oleks see võimalus.

Nüüd kerkib küsimus: kui õpikute makette nii põhjalikult läbi arutada, kas need ei jõua siis vananeda enne koolijõudmist? Ei usu. Hiljuti sattusin lugema looduslooõpikut tsaariaja lõpust — see tundus praegusest definitsioonideküllasest õpikust terviklikum ja looduslähedasem. Vaevalt on üldhariduskooli õpikusse vaja laadida nii palju säärast infot, mis kiiresti muutub. Neis peaksid valdavalt sisalduma püsivad teadmishäärtused, millele toetudes saaks laps kujundada oma maailma-vaate ja õppimisoskuse.

Kas ei ole siin vastuolu: eespool rääkisin aina maailma püsimatusest, ebakindlusest, kuidas sobivad sellega kokku «püsivad väärtused»? Ometi, just püsimatus maailmas inimesena püsimiseks on vaja püsivaid inimlikke väärtusi. Võib lõpmatult vaielda selle üle, kas on olemas bioväljad ja kas tohib uskuda hiileritesse või ainult faktidega tõestatusse ja teooriatega põhjendatusse, või selle üle, mis oli enne — vaim või materia. See kõik ei muuda ühte asja: inimene ei suuda püsida ilma armastusega. Mõistus on inimesele andnud saatatliku võime — hävitada kõik elav. Elutahe ja armastus, mis tugineb vaid instinktile, on liiga nõrk, et sellele ja hävitamis- ning enesehävitamiskirele vastu seista. Seesama mõistus, mis on loonud teaduse, peab suutma enese kestmiseks luua ka enesele tugineva, instinktiivset elutahet võimendava armastuse.